

UNITAT 1

L'INICI DE L'EDAT MODERNA. ELS SEGLES XV I XVI

DIMENSIÓ HISTÒRICA
DIMENSIÓ GEOGRÀFICA

Inicia un nou aprenentatge

Aquesta primera unitat d'història està centrada en els segles xv i xvi i en els canvis (polítics, econòmics, socials, culturals i artístics) esdevinguts en aquests segles en relació amb l'edat mitjana.

Després que l'hagis estudiat, distingiràs diferents maneres de periodització històrica, comprendràs la importància dels descobriments geogràfics protagonitzats pels castellans i els portuguesos i en valoraràs les conseqüències.

També et permetrà conèixer les obres i el llegat d'artistes, humanistes i científics de l'època.

1200

1250

1300

1350

EDAT MITJANA

MONARQUIA FEUDAL

Vassallatge

Privilegiats: rei, papa, alta noblesa i alt clergat, baixa noblesa i baix clergat.

No privilegiats: camperols, artesans i serfs.

ART GÒTIC

1163-1245
Catedral de Notre Dame, a París

1345
Jaume Cascalls
esculpeix *Sant Carlemany*

- Política / Descobriments
- Societat / Religió
- Art

JUGA AMB EL TEMPS

1. L'edat moderna es va iniciar, segons els historiadors, el 1453 o el 1492. Quins esdeveniments es prenen en cada cas com a punt de referència?
2. Per parelles, analitzeu els mapes. Quins canvis aprecieu al món conegut pels europeus? Quin fet històric va poder desencadenar els canvis esmentats?
3. Extreueu del fris cronològic la informació necessària i, després, contesta aquestes preguntes: **a)** Quin aspecte de l'edat mitjana es va mantenir durant tota l'edat moderna? **b)** Quins canvis religiosos es van produir en el període representat? **c)** Quin estil artístic es va iniciar cap a l'any 1400 a Itàlia? Durant quants anys va conviure amb el gòtic, aproximadament?
4. Digues tres artistes del Renaixement.

1400

1450

1500

1550

1600

EDAT MODERNA

1407
Mapa en què es representen els tres continents coneguts, Europa, Àfrica i Àsia, i els rius Nil i Tanais (frontera entre Europa i Àsia)

1453 Els turcs conquereixen Constantinoble

1492
Descobrimet d'Amèrica

Formació d'imperis colonials mundials

MONARQUIA AUTORITÀRIA

SOCIETAT ESTAMENTAL

La burgesia s'enriqueix i s'imposa sobre els altres grups urbans

1534
Ruptura d'Enric VIII amb Roma

1517
Martí Luter inicia la reforma luterana

1536 Joan Calví comença a predicar la doctrina calvinista

1563 Acaba el Concili de Trento

CALVINISTES

ANGLICANS

LUTERANS

CATÒLICS

ART DEL RENAIXEMENT

1420 Brunelleschi inicia la cúpula de la catedral de Florència

1440 Donatello esculpeix el David

Entre **1503 i 1519** Leonardo da Vinci pinta *La Gioconda*

1541 Miquel Àngel acaba *El Judici Final*

1565 Atlas portuguès de Diego Homen

1. L'EDAT MODERNA

1.1 Un nou període històric

L'edat moderna és el període històric comprès entre els segles xv i xviii. De tota manera, no hi ha acord entre els historiadors en la data de començament, per bé que les més acceptades són la presa de Constantinoble pels turcs (1453) o el descobriment d'Amèrica (1492). El final de l'edat moderna ve marcat per la Revolució Francesa (1789).

Dins de l'edat moderna se solen establir diversos subperíodes amb trets més o menys homogenis: el segle XVI, o **època del Renaixement**, el segle XVII, o **època del Barroc**, i el segle XVIII, o **època de la Il·lustració i l'Absolutisme**.

1.2 Els canvis dels segles xv i xvi

Des de mitjan segle xv i durant el segle xvi es van produir a Europa transformacions que van afectar tots els àmbits de la vida. Vegem els canvis més importants:

- El **panorama internacional** va canviar a causa d'un seguit d'esdeveniments significatius:
 - La **desaparició de l'imperi bizantí**, després de la presa de Constantinoble pels turcs el 1453, va incrementar l'amenaça musulmana sobre la cristiandat occidental.
 - Els **descobriments geogràfics** de portuguesos i castellans a Àfrica, Amèrica i Àsia van ampliar el món conegut pels europeus. Gràcies a aquests descobriments, alguns països, com Espanya i Portugal, van crear extensos imperis colonials i amb les riqueses que en van extreure van estimular el comerç mundial.
 - La **lluita per l'hegemonia europea** va enfrontar els grans estats; finalment, en el transcurs del segle xvi es va imposar Espanya.
- El **sistema feudal va entrar en crisi**. Així, els regnes feudals van ser substituïts per l'estat modern i les monarquies autoritàries; l'economia feudal, centrada en la possessió de la terra, va donar pas al capitalisme comercial, basat en l'obtenció de grans capitals a través del comerç amb les colònies, la qual cosa va provocar que la burgesia assolís una importància destacable en la societat estamental.
- La **unitat religiosa de l'Occident europeu es va trencar**. Aquesta ruptura, provocada per la Reforma protestant, va originar greus conflictes armats en el continent europeu coneguts com a «guerres de religió».
- La cultura medieval va ser substituïda per una nova mentalitat, l'**humanisme**, que va centrar l'atenció en l'ésser humà i va originar un nou estil artístic: el Renaixement, que proposava un retorn als ideals clàssics de l'antiga Grècia i Roma.

AVANÇA EN COMPETÈNCIES

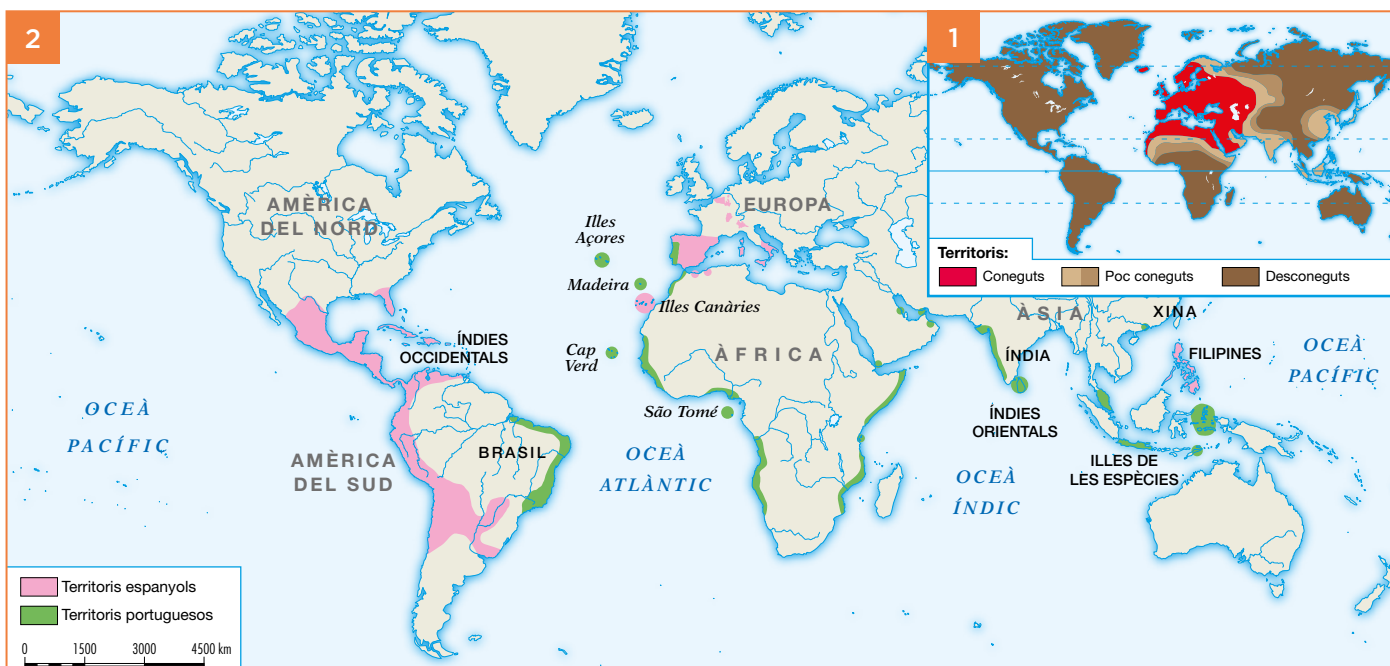
Gestionar informació temporal

1. ✓ Relaciona aquestes dates amb un esdeveniment històric i explica quina relació tenen amb l'edat moderna: 1789, 1492, 1453.

L'inici de l'edat moderna

REIS CATÒLICS	1453	Presa de Constantinoble pels turcs.	
			
	1469	1470 Leon Battista Alberti finalitza la construcció de Santa Maria Novella.	
		1479 Tractat d'Alcáçovas.	
		1492 Descobriments d'Amèrica.	
		1494 Tractat de Tordesillas.	
			
		1517 Luter rebutja les indulgències i publica les 95 tesis contra aquestes indulgències.	
	1518	1519-1522 PRIMERA VOLTA AL MÓN	
			1534 Enric VIII es proclama cap de l'església d'Anglaterra.
CONCILI DE TRENTO		1540 Ignasi de Loiola funda la Companyia de Jesús.	
		1541 Miquel Àngel acaba els frescos de la volta de la Capella Sixtina.	
		1543 Mor Copèrnic, creador de la teoria heliocèntrica.	
	1545		1563 Finalitza el Concili de Trento.
	1563		

Els canvis mundials. Ampliació del món i grans imperis colonials

El **món conegut** pels europeus a **començament de l'edat moderna** era molt limitat (1), perquè es reduïa a l'Europa occidental i a les costes de la mar Mediterrània. Més enllà, únicament es tenien vagues referències de regnes i imperis africans i asiàtics a través de viatgers medievals, com Marco Polo. Els viatges de descobriment van permetre el coneixement d'altres civilitzacions i van impulsar la formació, al segle XVI, dels **imperis colonials d'Espanya i Portugal** (2). Els intercanvis amb les colònies van estimular el comerç transatlàntic i van fer possible el coneixement de nous productes.

Els canvis a Europa. Del sistema feudal al món modern

Comprendre la realitat històrica

2. Relaciona aquests termes amb un segle: Barroc, Renaixement, Absolutisme.

3. Els termes anteriors es refereixen a èpoques dins de l'edat moderna. En què es diferencia una edat d'una època? Per què creus que els historiadors estableixen perioditzacions en la història?

Organitzar informació

4. Elabora una taula sobre els canvis esdevinguts a l'inici de l'edat moderna respecte de l'edat mitjana.

Des del segle XV, el sistema feudal i les creences tradicionals van entrar en crisi. Així, **els reis (A)** de bona part d'Europa es van imposar sobre la noblesa i els governs de les ciutats, el comerç va assolir una gran importància i extensió geogràfica, i la burgesia va fer grans fortunes. D'altra banda, la **Reforma protestant** va qüestionar l'autoritat del papat (B), com reflecteix aquesta crítica de les indulgències, i els intel·lectuals van impulsar l'humanisme —ajudats en bona mesura per la difusió de la impremta—, la cultura laica i el **renaixement de la cultura i l'art de Grècia i Roma (C)**.

2. ELS DESCOBRIMENTS (I). CAUSES D'UN PROCÉS

L'ampliació del món conegut pels europeus i l'exploració de nous espais geogràfics es van deure a diferents causes: polítiques, econòmiques, científiques, tècniques, religioses i ideològiques.

2.1 Causes polítiques i econòmiques

- **Polítiques.** Després de la conquesta de la península Ibèrica, els regnes cristians peninsulars desitjaven prosseguir la seva expansió per nous territoris. Per als reis, que anaven consolidant la seva autoritat, les noves conquestes eren una oportunitat d'obtenir or i plata per finançar-se, adquirir glòria personal i demostrar el seu poder davant les institucions medievals.
- **Econòmiques.** La caiguda de Constantinoble a mans dels turcs (1453) havia tancat al comerç europeu la via tradicional de proveïment d'espècies, que transcorria a través d'Àsia. Per portar-les a Europa calia, per tant, buscar noves rutes. També es buscava una nova ruta marítima per portar de l'Índia i de la Xina productes de luxe, com ara seda i pedres precioses, i una ruta per accedir a l'Àfrica per aconseguir-hi esclaus i ivori.

2.2 Causes científiques i tècniques

- **Científiques.** En aquesta època es van difondre llibres que sostenien que la Terra era rodona i de dimensions més reduïdes que les reals, com la *Geografia* de Ptolemeu, i l'*Imago Mundi* del cardenal Pierre d'Ailly. Per tant, alguns marins inquiets van considerar factible arribar a l'Índia i a la Xina navegant cap a l'oest.
- **Tècniques.** La navegació per mar va progressar gràcies a la generalització de la **brúixola** i a la millora de l'**astrolabi**. L'avenç de la **cartografia** va proporcionar nous mapamundis i cartes portolanes, que detallaven la localització dels ports i permetien als vaixells navegar sense tenir la costa a la vista. A més, al sud d'Espanya i Portugal es van construir **nous vaixells**, com la caravel·la i la nau, adaptats per aprofitar el vent i suportar el fort onatge de l'Atlàntic gràcies a les grans veles i la borda alta.

2.3 Causes religioses i ideològiques

- **Religioses.** Els regnes peninsulars mantenien el desig de lluitar contra els **infidels** i de trobar aliats en aquesta contesa. A això responia en part l'afany de trobar el llegendari regne cristià del **Preste Joan**, localitzat a Àfrica i envoltat d'infidels. A més, hi havia un gran interès a estendre el cristianisme per nous indrets.
- **Ideològiques.** La mentalitat de l'època va promoure l'afany d'aventures i d'adquirir fama i riquesa.

AVANÇA EN COMPETÈNCIES

Organitzar informació

1. Fes un esquema sobre les causes dels descobriments geogràfics.

Treballar amb mapes

2. En les rutes tradicionals, quins països actuals travessaven les espècies i la seda fins a arribar a Europa? Ajuda't d'un atlas.

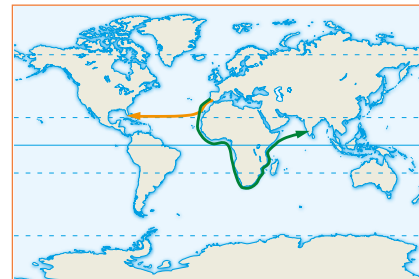
Obtenir informació

3. Busca informació i fotografies sobre el bastó de Jacob i escriu-ne un resum en el teu quadern.

Velles i noves rutes

Les espècies i la seda eren imprescindibles a l'Europa de l'època, on arribaven a través de **rutes asiàtiques** i de Constantinoble, ciutat que servia d'enllaç entre Orient i Occident.

Aquestes rutes es van tancar després de la presa de l'esmentada ciutat pels turcs, cosa que va impulsar la recerca de l'accés directe a aquests productes. Els **castellans** ho van intentar **viant cap a l'oest**, però s'hi va interposar Amèrica. Els **portuguesos** sí que ho van aconseguir vorejant **la costa d'Àfrica** fins a arribar a l'Índia.

Instrumentes nàutics i nous vaixells

Els marins de l'època utilitzaven en alta mar instruments senzills però molt eficaços.

Amb el bastó de Jacob i el **quadrant** mesuraven l'altura sobre l'horitzó del sol al migdia o de l'estrella Polar a la nit; així calculaven la latitud en què es trobaven.

Els **portolans** eren mapes que indicaven l'escala gràfica i els rumbos, la qual cosa facilitava l'ús de la **brúixola** per conèixer la direcció del vaixell a mar obert.

L'**astrolabi** permetia utilitzar les estrelles per mesurar distàncies i determinar la latitud i l'hora. I el nocturlabi servia per mesurar el temps nocturn i les mareas.

Quadrant

Portolà

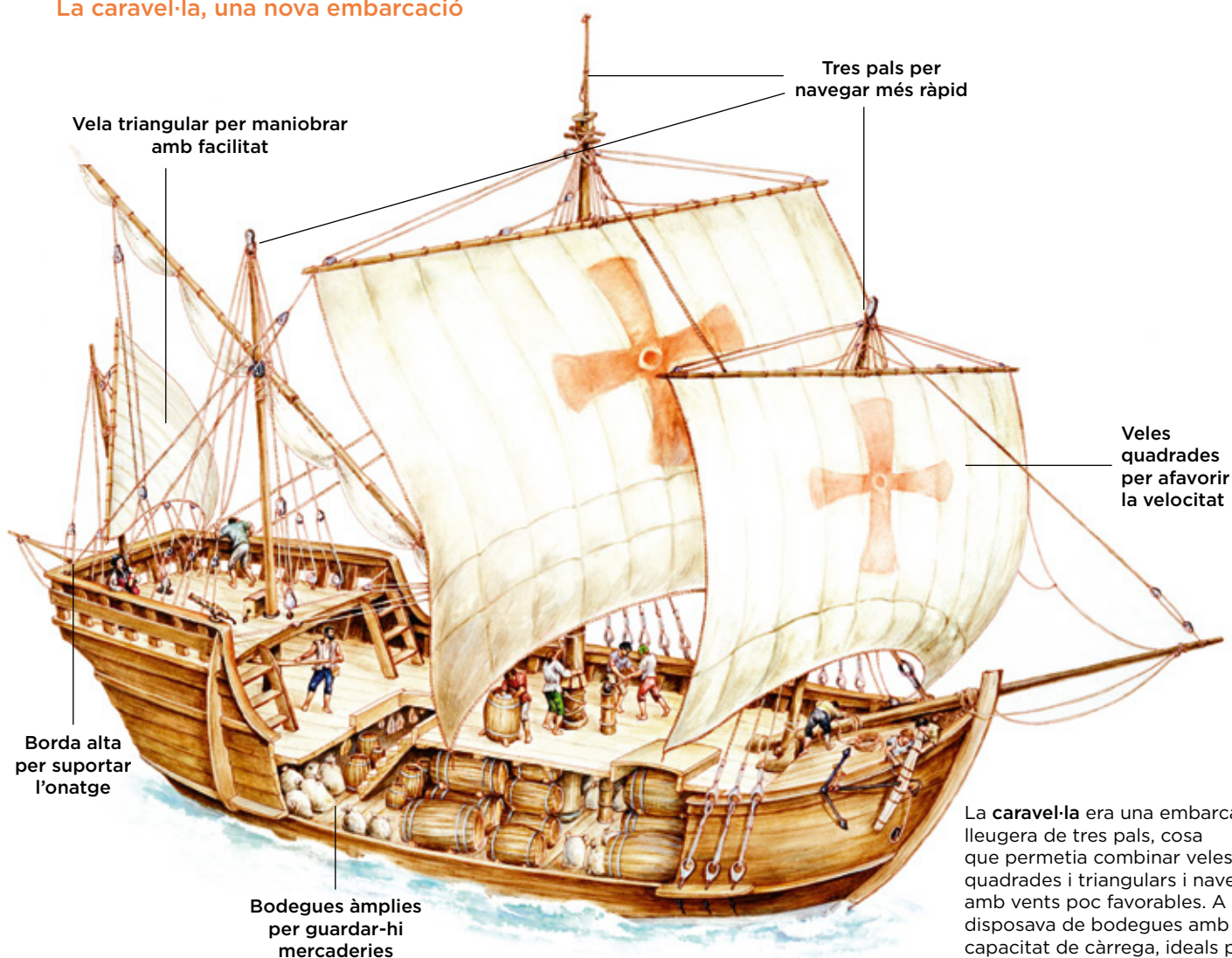
Brúixola

Astrolabi

La caravel·la, una nova embarcació

Vela triangular per maniobrar amb facilitat

Tres pals per navegar més ràpid

Veles quadrades per afavorir la velocitat

Borda alta per suportar l'onatge

Bodegues àmplies per guardar-hi mercaderies

La **caravel·la** era una embarcació lleugera de tres pals, cosa que permetia combinar veles quadrades i triangulars i navegar amb vents poc favorables. A més, disposava de bodegues amb gran capacitat de càrrega, ideals per a viatges llargs.

3. ELS DESCOBRIMENTS (II). VIATGES I VIATGERS

3.1 Les exploracions portugueses

Cap a mitjan segle xv, l'infant portuguès Enric el Navegant va impulsar la navegació i els viatges d'exploració per les costes africanes. L'objectiu de Portugal era accedir a l'or del Sudan i comerciar amb l'Índia, vorejant la costa d'Àfrica. La rivalitat amb Castella en aquesta zona es va resoldre amb la signatura del **tractat d'Alcáçovas** (1479): Portugal cedia a Castella la conquesta de les Canàries i aquesta acceptava que Portugal explorés la costa africana al sud del cap Bojador.

En successives exploracions per la costa africana, els portuguesos van ocupar les illes Madeira, les Açores i Cap Verd, van passar el cap Bojador (1431) i van arribar al golf de Guinea (1460). Finalment, **Bartolomé Díaz** va girar pel cap de Bona Esperança (1487) i **Vasco da Gama** va arribar a l'Índia (1498). A les costes africanes i asiàtiques, els portuguesos van fundar-hi factories i van aixecar-hi fortaleses. Des d'aquesta posició van controlar el comerç d'or i esclaus del Sudan i van monopolitzar el comerç d'espècies amb l'Índia i el de seda amb la Xina.

3.2 Castella. El descobriment d'Amèrica

El descobriment d'Amèrica es va deure a **Cristòfor Colom**, un mariner de possible origen genovès. El seu objectiu, basat en el convenciment de la rodonesa de la Terra, era endinsar-se a l'Atlàntic i arribar a l'Índia navegant per l'oest. De primer va presentar el seu projecte al rei Joan II de Portugal (1484), que el va rebutjar. Després, el va oferir als Reis Catòlics, que el van acceptar en les **Capitulacions de Santa Fe** (1492).

Colom va salpar amb tres vaixells des del port de Palos (Huelva), va fer escala a les Canàries, i el 12 d'octubre de 1492 va arribar a l'illa caribenya de Guanahani (les Bahames), que va batejar com a San Salvador. Abans de tornar, va reconèixer les illes de Cuba i la Hispaniola i es va interessar per les seves possibles riqueses.

Després de tornar tres vegades més al Nou Món, va morir el 1506 creient que havia arribat a les **Índies**, denominació que es donava aleshores a Insulíndia, el sud i el sud-est d'Àsia. Per això, els nous territoris van rebre aquesta denominació i els seus habitants van ser anomenats indis.

3.3 Repartiment del món i noves expedicions

El descobriment de noves terres més enllà de l'oceà va tenir un impacte immediat a tot Europa. Els Reis Catòlics van rebre del papa la sobirania de les Índies i, per evitar conflictes amb Portugal, van delimitar les seves respectives àrees d'influència en el **tractat de Tordesillas** (1494). Aquest traçava un meridià a 370 llegendes a l'oest de les illes de Cap Verd: les terres situades a l'oest d'aquesta línia serien per a

AVANÇA EN COMPETÈNCIES

Gestionar informació temporal

1. Situa en un eix cronològic els principals esdeveniments relacionats amb els descobriments.

Comprendre informacions

2. Quin era l'objectiu dels viatges d'exploració portuguesos i castellans? Qui no va assolir l'objectiu previst, els castellans o els portuguesos? Per què?

Els protagonistes

A Portugal

Vasco da Gama
(1460-1524).
Primer navegant portuguès que va arribar a l'Índia, vorejant Àfrica, el 1498.

Enric el Navegant
(1394-1460). Va fundar l'Escola de Sagres, on va reunir grans geògrafs, astrònoms i navegants.

A Castella

Juan Sebastián Elcano (1476-1526). Mariner basc que va participar en la primera volta al món. La va completar el 1522.

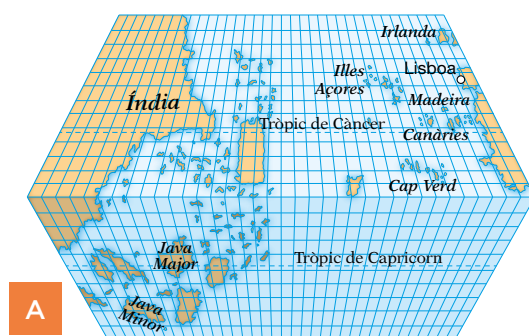
Cristòfor Colom
(vers 1436-1506). Les *Capitulacions de Santa Fe* el van nomenar «Almirall de la mar Oceànica i virrei de les terres que descobris».

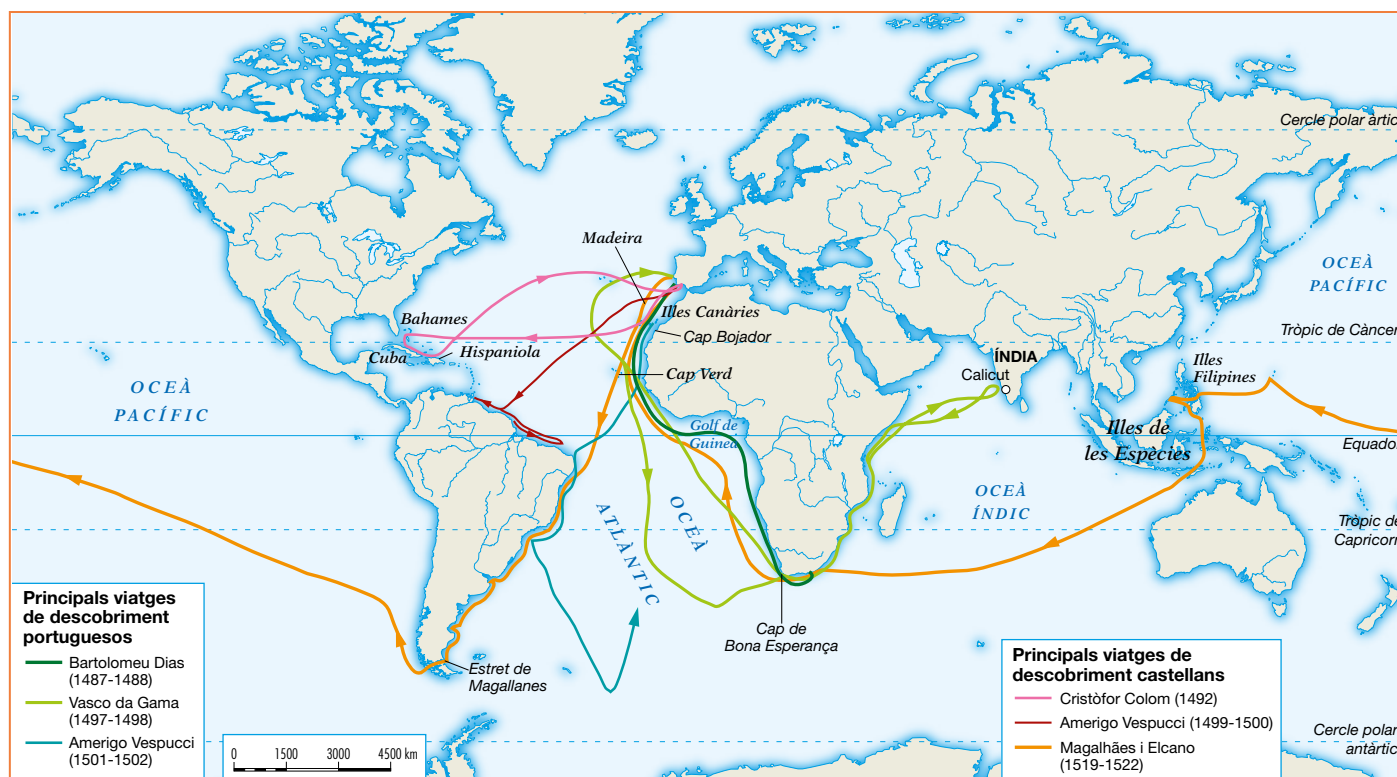
Els viatges del descobriment

El descobriment d'Amèrica

Colom coneixia el mapa del savi florentí Toscanelli. Segons aquest mapa (A), només 12.000 km separaven Lisboa del sud-est d'Àsia. Per això, quan en el seu primer viatge (B) Colom va arribar a l'illa de San Salvador, va creure trobar-se a l'illa de Cipangu (el Japó).

Principals viatges de portuguesos i castellans

Treballar amb mapes

3. Anomena, per ordre, els principals llocs de la ruta de Magalhães i Elcano, i escriu el recorregut seguit per Colom en el seu primer viatge.
4. Explica el significat de les línies corresponents als tractats d'Alcáçovas i Tordesillas.

Participar en l'aprenentatge

5. Esbrina qui va donar el seu nom a Amèrica i per quin motiu.

Castella i les situades a l'est, per a Portugal. Com a conseqüència, Portugal es va establir al Brasil l'any 1500.

Durant el segle XVI, els successors dels Reis Catòlics van concedir «llicència per descobrir» a altres mariners, que van explorar les costes americanes. Així, el 1513, **Vasco Núñez de Balboa** va creuar l'istme de Panamà i va descobrir la mar del Sud, anomenada posteriorment oceà Pacífic. I entre 1519 i 1522, **Magalhães i Elcano** van fer la primera volta al món aconseguint retornar a la península Ibèrica; tot i que amb només 18 homes dels 265 que havien salpat. Aquest viatge va ser molt important per diversos motius: significava la primera volta al món, provava l'existència d'un nou continent i demostrava definitivament que la Terra era rodona.

4. EL NAIXEMENT DE L'ESTAT MODERN

4.1 Les monarquies autoritàries

Durant l'edat moderna, les monarquies feudals europees es van transformar en monarquies autoritàries. En aquestes monarquies, el rei va reforçar el seu poder sobre el conjunt del regne perquè, d'una banda, es va imposar sobre la noblesa i de l'altra, va limitar l'autonomia dels municipis. Aquesta nova forma d'organització de l'estat rep el nom d'**estat modern**.

Les **monarquies autoritàries** es van implantar especialment a Anglaterra, on els reis de la dinastia Tudor, com Enric VII, van dominar la noblesa; a França, on els Valois, com Lluís XI, van posar fi a la influència dels ducs d'Aquitània, la Bretanya i la Borgonya; i a Espanya, on Ferran d'Aragó i Isabel de Castella, després de la unió de totes dues corones, van unificar els territoris peninsulars excepte Portugal, i van controlar els poders de l'Estat.

4.2 Els instruments del poder reial

Els reis van fer servir diferents instruments per reforçar i concentrar el seu poder:

- **La unificació territorial.** Van unificar el territori dels seus estats i, en alguns casos, el van ampliar mitjançant guerres o aliances matrimonials.
- **El control dels poders de l'Estat.** Es van imposar sobre l'alta noblesa, van limitar l'autonomia dels municipis, van intervenir en el nomenament de càrrecs i van convocar les Corts tan poques vegades com van poder.
- **La millora de l'Administració.** Per aconseguir-la, van fixar la cort en una ciutat, que es va convertir en la capital de l'estat, van crear una burocràcia de funcionaris professionals, que eren presents a tot el territori i executaven les seves ordres, i van establir impostos ordinaris, que els proporcionaven ingressos regulars sense recórrer a les Corts.
- **La creació d'un exèrcit permanent i poderós.** Van substituir els seguits o tropes feudals, que només s'aplegaven en temps de guerra, per un exèrcit permanent format bàsicament per mercenaris a sou.
- **L'organització de les relacions internacionals.** Van establir relacions diplomàtiques amb altres països. Aquesta diplomàcia era constituïda per ambaixadors permanents, encarregats de defensar els interessos de la monarquia i de resoldre pacíficament els conflictes, i per ambaixadors temporals, enviats per concertar aliances i tractats.
- **El comerç internacional** va augmentar molt al segle XVI, aquest fet va proporcionar força ingressos als reis perquè els monarques van establir impostos sobre les mercaderies que entraven i sortien del país.

AVANÇA EN COMPETÈNCIES

Adquirir vocabulari

1. Defineix aquests conceptes: *monarquia autoritària*, *diplomàcia* i *ambaixador*. Si cal, fes servir el diccionari.

Comprendre la realitat històrica

2. En relació amb l'edat mitjana, quins canvis van introduir els monarques autoritaris?

Comprendre informacions

3. Especifica quins avantatges i quins inconvenients creus que podia tenir per a un monarca disposar d'un exèrcit permanent.

Desenvolupar plans personals

4. Feu un treball sobre Lluís XI de França i justifiqueu per què se'l considera un monarca autoritari.

L'art de governar

El florentí **Maquiavel** (1469-1527) va escriure el 1513 *El príncep*, que pretenia ser un llibre d'instruccions per a governants, en el qual va afirmar que l'objectiu últim del governant és obtenir i mantenir el poder i que la «raó d'estat» havia de prevaler sobre els drets o interessos dels individus.

Estats europeus i monarquies autoritàries

Anglaterra

1. Enric VII, de la dinastia dels Tudor.
2. Lluís XI, de la dinastia dels Valois.
3. Ferran d'Aragó i Isabel de Castella.

França

Espanya

Treballar amb mapes

5. Observa el mapa i posa un exemple d'un regne unificat territorialment, d'un regne dividit en estats i d'un imperi no cristià. Les Canàries, a quin regne pertanyia?

5. TRANSFORMACIONS ECONÒMIQUES I CANVIS SOCIALS

5.1 El creixement demogràfic

Durant els segles xv i xvi, el creixement de la població europea es va veure afavorit per la millora de les collites, la desaparició de la pesta i una relativa pau. No obstant això, va ser un creixement lent, a causa de l'elevada taxa de mortalitat causada per les malalties infeccioses, l'endarreriment de la medicina i la falta d'higiene.

L'augment de la població va incrementar la demanda de productes agrícoles i artesanals i va estimular el comerç.

5.2 El progrés de l'economia

El progrés de l'economia va ser degut a aquests factors:

- Les **activitats agràries** van continuar sent majoritàries. Al segle xvi, es van veure afavorides per les bones collites i la rompuda de noves terres.
- L'**artesanía** va evitar el control dels gremis mitjançant el desenvolupament del sistema de treball a domicili. En aquest sistema, l'empresari proporcionava a la pagesia les matèries primeres i les eines necessàries per elaborar el producte a casa seva i, després, el recollia i el comercialitzava.
- El **comerç**, gràcies als descobriments geogràfics, va créixer, va diversificar les rutes i va incorporar nous productes procedents d'Amèrica: tabac, fusta, cafè, etc. A més, el comerç atlàntic va afavorir el port de Lisboa, el de Sevilla i els de la mar del Nord, davant el comerç mediterrani, centrat en els ports italians.
- El **sistema econòmic capitalista** va començar a desenvolupar-se. En els seus inicis va ser un **capitalisme comercial**, és a dir, basat en l'acumulació de capitals procedents del comerç. Van aparèixer els primers bancs oficials (Taula de Canvi de Barcelona, Casa de San Giorgio de Gènova) i privats (Fugger, Mèdici); va augmentar la circulació de moneda; es van simplificar les operacions mercantils i bancàries (xecs, lletres de canvi, comptabilitat per partida doble), i es van fundar les primeres societats comercials.

5.3 Els canvis socials

La societat estamental va continuar viva, tot i que el desenvolupament econòmic de l'època la va fer més complexa.

- La **noblesa** i el **clergat** van acceptar l'augment del poder del rei, però van continuar sent els estaments privilegiats i van mantenir gairebé intactes el poder econòmic i els privilegis.
- La **burguesia** es va enriquir amb el comerç transoceànic, els negocis i la banca. D'aquesta manera es va imposar sobre els altres grups urbans, formats per petits artesans, comerciants i assalariats.

AVANÇA EN COMPETÈNCIES

Adquirir vocabulari

1. Defineix aquests termes: *gremi*, *treball a domicili*, *lletres de canvi*, *capitalisme comercial* i *societat estamental*. Si et cal, cerca informació a internet.

Treballar amb textos i gràfics

2. Respon utilitzant la informació del text i del quadre: **a)** Quines van ser les causes i les conseqüències del creixement de la població al segle xvi? **b)** Quins factors en limitaven el creixement? **c)** Quins eren els països europeus més poblats? I els menys poblats?

Treballar amb mapes

3. Contesta a partir del mapa: **a)** Amb quins territoris comerciaven els portuguesos i els castellans? **b)** Amb quins articles es comerciava i d'on procedien?

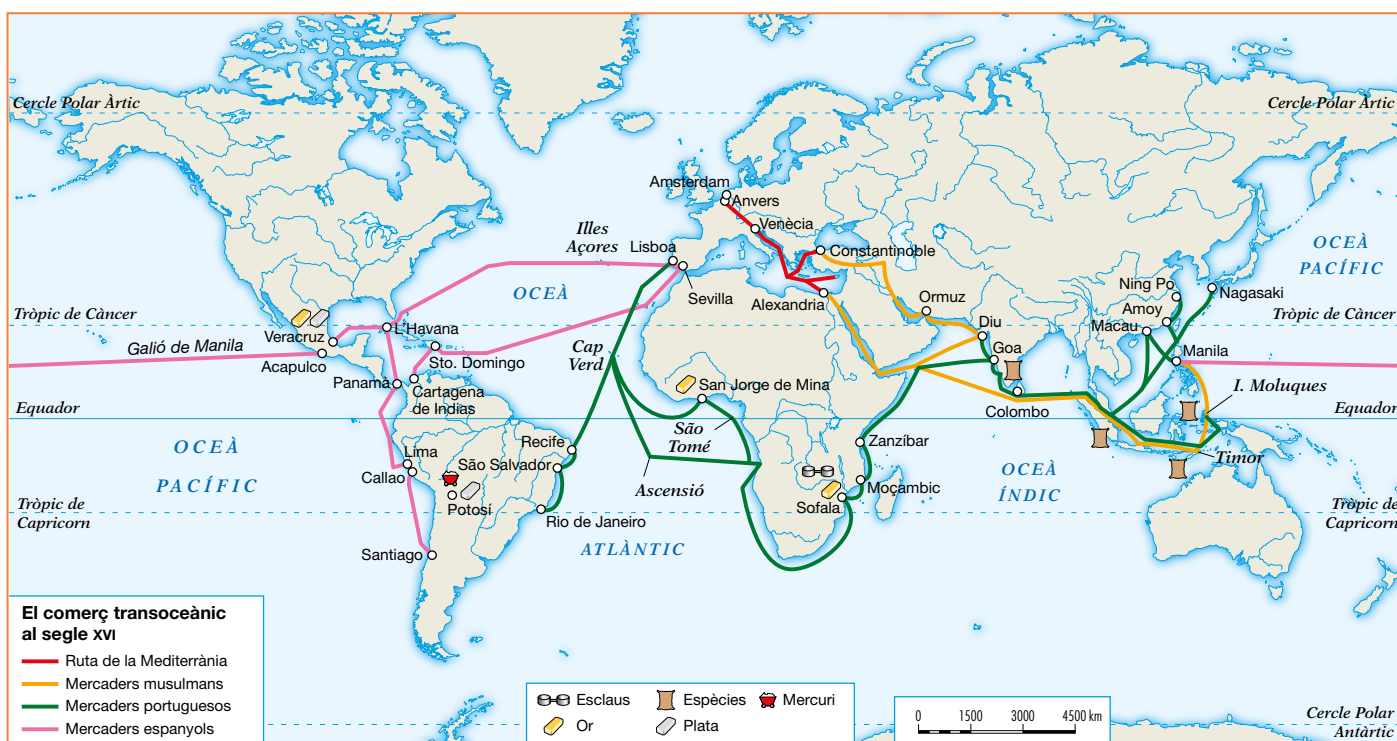
Treballar amb textos i imatges

4. Elabora la piràmide social de l'època. Situa cada estament en el lloc corresponent i explica quina era la seva situació al segle xvi.

Població d'alguns països

PAÏSOS EUROPEUS AL SEGLE XVI	MILIONS D'HABITANTS
Àustria	2,3
Espanya	8,0
Estats italians	12,5
França	18,0
Illes Britàniques	4,5
Països Baixos	2,5
Polònia	4,5
Portugal	1,5
Rússia	13,0
Sacre Imperi	18,0
Suècia	2,3

El comerç transoceànic al segle XVI

Després dels descobriments geogràfics, les rutes per l'oceà Atlàntic van reemplaçar lentament les de la Mediterrània. La de les **espècies** estava controlada pels portuguesos; partia de Malacca, Canton (Guangzhou) i l'Índia, vorejava Àfrica i acabava a Lisboa, des d'on es redistribuïen a tot Europa. La dels **metalls**, controlada pels castellans, partia del Perú i Mèxic i acabava a Sevilla. Aviat se'n van afegir d'altres, com la dels **esclaus negres** africans, que unia Àfrica amb les Antilles, i la del Pacífic, que unia Mèxic amb les Filipines.

La pervivència de la societat estamental

La **noblesa** i el **clergat** constituïen els dos estaments privilegiats, que no pagaven impostos.

La **burgesia** es va enriquir amb el comerç, els negocis i la banca.

La **pagesia** treballava la terra i havia de pagar impostos al rei, als amos de la terra i a l'Església, a qui lliurava cada any el 10 % de tota la producció.

- La **pagesia** va continuar formant la majoria de l'estament no privilegiat. Les seves condicions de vida van millorar a l'Europa occidental, perquè es va alliberar de la servitud i va treballar les pròpies terres o bé les va treballar com a assalariada dels senyors. A l'Europa oriental, en canvi, les seves condicions no van millorar i es va accentuar la seva subjecció a la terra.

6. CANVIS I CONFLICTES RELIGIOSOS. REFORMA I CONTRAREFORMA

Al segle XVI es va iniciar i es va estendre per Europa la Reforma protestant. Amb aquesta reforma s'esberlava la unitat religiosa de l'Europa occidental al voltant de l'Església catòlica. Aquesta, com a reacció, va iniciar un procés de renovació espiritual conegut com a Contrareforma.

6.1 Les causes de la Reforma

La crisi religiosa a Europa va tenir dues causes principals:

- **El desprestigi del papat i del clergat.** L'Església catòlica romana era molt poderosa a Europa. Tanmateix, els papes s'ocupaven sobretot dels seus interessos terrenals, els bisbes vivien de forma luxosa i el baix clergat no donava exemple de moralitat.
- **Els abusos de l'Església.** Entre aquests abusos hi havia el **nepotisme**, o favoritisme de l'alt clergat pels seus familiars per ocupar els càrrecs eclesiàstics; el **nicolaisme** o amistançament de molts clergues, i la **simonia** o venda de càrrecs eclesiàstics. El papa, els bisbes i els cardenals venien també el perdó dels pecats a qui comprés un document d'indulgència.

6.2 Reformes i reformadors

La reforma luterana

El moviment renovador es va iniciar a Alemanya, on el monjo agustí **Martí Luter** va rebutjar la venda d'indulgències ordenada pel papa Lleó X a fi de pagar les obres del Vaticà. El 1517 va exposar 95 tesis contra aquestes indulgències i contra certs aspectes de la doctrina catòlica.

La doctrina luterana es basa en la **justificació per la fe** i la lliure interpretació de la Bíblia. A més, Luter va rebutjar la infal·libilitat del papa, va acceptar dos únics sagraments (el baptisme i l'eucaristia), va suprimir el culte a la Mare de Déu i als sants i va simplificar la litúrgia. La doctrina es va difondre ràpidament pel centre i el nord d'Europa.

La reforma calvinista

La doctrina calvinista va ser predicada per **Joan Calví** des de 1536 a Ginebra (Suïssa). Es basa en la creença en la predestinació, segons la qual les persones estan destinades per Déu a salvar-se o a condemnar-se al marge de les seves accions. La seva doctrina va tenir gran èxit entre la burgesia dels Països Baixos, Suïssa, Escòcia, França i Anglaterra. En aquests dos darrers països, els calvinistes van ser coneguts com a hugonots i puritans, respectivament.

La reforma anglicana

La doctrina anglicana va sorgir a Anglaterra, on el rei **Enric VIII** va rebutjar l'obediència al papa per negar-se a concedir-li el divorci de la seva esposa, Caterina d'Aragó, i es va proclamar cap de l'Església d'Anglaterra.

AVANÇA EN COMPETÈNCIES

Gestionar informació temporal

1. Confecciona un eix cronològic amb els esdeveniments més significatius de la Reforma i la Contrareforma (vegeu pàgines 30-31).

Organitzar informació

2. Compara en un quadre com aquest les doctrines reformistes:

Autor de la reforma	Doctrina reformista	Extensió geogràfica

Les guerres de religió

Guerra entre catòlics i hugonots

Entre 1524 i 1697, les diferències religioses van provocar diversos conflictes a Europa coneguts com a «guerres de religió». Durant el segle XVI, les més destacades van ser, a França, la guerra entre catòlics i hugonots (1562-1598); a l'imperi alemany, la guerra dels camperols (1524-1525) i la d'Esmalcalda (1546-1547), i als Països Baixos, la guerra dels Vuitanta Anys (1568-1648).

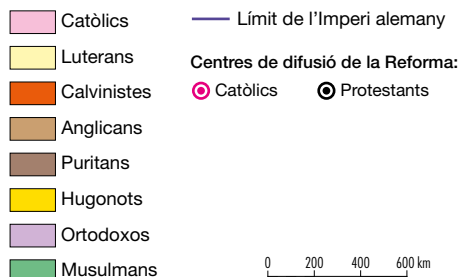

La divisió religiosa de la cristiandat

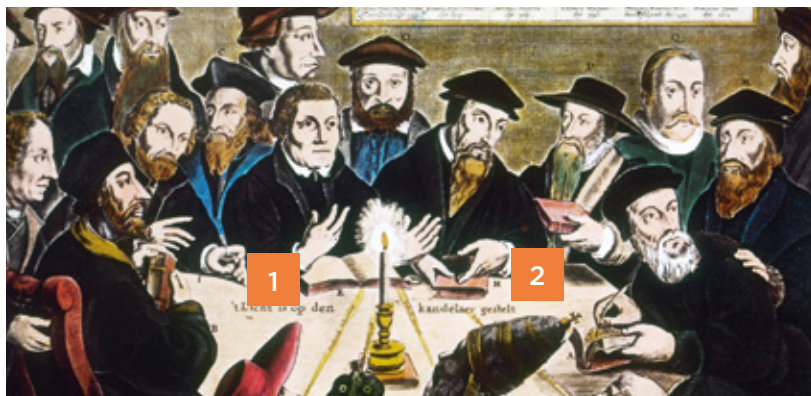
El nou mapa religiós d'Europa

A partir de la **Reforma**, la cristiandat es va dividir en tres grans branques: la catòlica o romana, l'ortodoxa o oriental, i la protestant. Dins d'aquesta última hi ha, al seu torn, diferents confessions, com els luterans, els anglicans i els calvinistes.

Europa després de la Reforma

Reformadors

Contrareformistes

(1) Martí Luter (1483-1546). (2) Joan Calvi (1509-1564). (3) Pau III (1468-1549). (4) Ignasi de Loiola (1491-1556).

Participar en l'aprenentatge

3. Busca informació sobre alguna guerra de religió ocorreguda al segle XVI. Escriu quines en van ser les causes, qui es va enfrontar i com va acabar.

Treballar amb mapes

4. Observa el mapa i contesta: a) A quines zones van predominar el luteranisme, el calvinisme i l'anglicanisme? b) On es va mantenir el catolicisme?

La Contrareforma catòlica

Per frenar l'expansió de la Reforma protestant, l'Església catòlica va emprendre la seva pròpia reforma, coneguda com a **Contrareforma**. Els seus principals instruments van ser dos:

- El **Concili de Trento** (1545-1563). Convocat pel papa Pau III, va definir la doctrina catòlica i la va difondre mitjançant catecismes: les bones obres són necessàries per salvar-se; només l'Església pot interpretar la Bíblia; el papa és infal·lible; els sagraments són set; els sants i la Verge reben culte, etc. També es van dictar normes per frenar el desprestigi del clergat i es va impulsar la creació de seminaris per formar els sacerdots, entre altres mesures.
- La **Companyia de Jesús**. Fundada per Ignasi de Loiola el 1540, va ser un important suport de la Contrareforma. Els seus membres feien un vot especial d'obediència al papa, tenien una sòlida formació teològica i es van dedicar a la predicació i a l'educació.

7. L'HUMANISME. LA NOVA VISIÓ DE L'ÉSSER HUMÀ

7.1 Els trets de l'humanisme

Al segle xv va sorgir a Itàlia l'humanisme, un moviment intel·lectual que va suposar un canvi de mentalitat respecte de l'època medieval. Els seus trets bàsics van ser dos:

- **L'antiguitat clàssica es va prendre com a model.** Per això, les obres filosòfiques, literàries, científiques i artístiques gregues i romanes es van estudiar, es van difondre i van servir d'inspiració.
- **L'ésser humà va ocupar el centre del món.** A diferència de l'època medieval, en què el centre de la vida era Déu (teocentrisme), els humanistes o intel·lectuals van exaltar valors humans com la llibertat i la raó (antropocentrisme). Rebutjaven les idees medievals perquè consideraven l'edat mitjana un període fosc. També van defensar els valors del món clàssic, l'individualisme, la recerca d'honors terrenals, l'èxit, la fama, el prestigi i el poder.

7.2 Els corrents humanistes

L'humanisme va ser un moviment complex que va impregnar tots els àmbits de la vida. Per això, hi podem distingir diversos corrents:

- **Literari i filosòfic.** La principal tasca d'aquest corrent va ser traduir i comentar escrits clàssics a partir dels textos originals. Cal destacar els italians **Pico della Mirandola**, amb *Discurs sobre la dignitat de l'home*, i **Maquiavel**, amb l'obra *El príncep*.
- **Religiós.** Va pretendre conjugar l'admiració pels pensadors antics amb el missatge de l'evangeli. Les dues figures més representatives van ser l'holandès **Erasmus de Rotterdam**, amb obres com *L'elogi de la follia*, i l'anglès **Thomas Moore**, amb la seva obra de caràcter polític *Utopia*.
- **Científic.** Va intentar explicar els fenòmens de la natura fent servir la raó, l'observació i l'experimentació. Les seves figures principals van ser **Nicolau Copèrnic**, que va formular la teoria heliocèntrica; i els metges **Paracels** i **Andreas Vesal**, que van renovar la medicina.

7.3 L'extensió de l'humanisme

Les idees humanistes van néixer a Itàlia i es van difondre per tot Europa entre els segles xv i xvi. En aquest sentit hi van contribuir els **viatges** fets pels humanistes, que van permetre l'intercanvi d'idees entre els intel·lectuals de diferents països; la fundació d'**acadèmies**, on es va difondre la cultura clàssica; i la invenció de la **impremta**, que va multiplicar i va abaratir la producció de llibres i va ajudar a difondre la lectura.

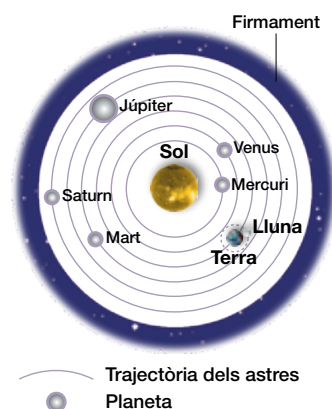
AVANÇA EN COMPETÈNCIES

Adquirir vocabulari

1. Busca l'etimologia de les paraules *heliocentrisme* i *geocentrisme*. Relaciona-les amb les idees que defensen cada teoria.

Els avenços científics

Astronomia

Nicolau Copèrnic (1473-1543) va ser el primer a formular la **teoria heliocèntrica**, segons la qual el Sol es troba al centre de l'univers i la Terra gira al seu voltant.

Aquesta teoria contradeïa la vigent de l'època, el geocentrisme de Ptolemeu, que afirmava que la Terra era el centre de l'univers.

Medicina

Paracels (1493-1541), alquimista i metge suís, és considerat el primer metge modern gràcies als seus estudis sobre diverses malalties.

Andreas Vesal (1514-1564) és considerat el pare de l'anatomia moderna, ja que va basar els seus estudis anatòmics en l'observació directa.

La difusió de l'humanisme a Europa

Principals escoles humanistes i difusió de la impremta

L'**Acadèmia platònica**, fundada per Cosme de Mèdici el 1459 a Florència, va ser el principal centre humanista d'Itàlia. Aquesta acadèmia va servir de model per a la resta d'Itàlia i per a altres països d'Europa.

Organitzar informació

2. Copia i completa aquesta taula en el teu quadern:

Corrent humanista	Característiques del corrent	Representants principals

Una impremta de tipus mòbils

1. Manuscrits per copiar i reproduir.
2. Composició de la pàgina amb tipus mòbils.
3. Es recobreix la planxa composta amb tinta.
4. Es pressiona la planxa sobre el full de paper amb una premsa de cargol.
5. Es deixa assecar el paper imprès.
6. S'ordenen els fulls de paper per enquadernar-los.

La **impremta** és un mitjà de reproducció mecànic i en sèrie de textos. Va ser ideada pels volts de 1448 per **Gutenberg**, un orfebre alemany que va perfeccionar les antigues tècniques xineses d'impressió. Gràcies a la impremta, es va incrementar la producció de llibres, el paper va substituir el pergami i els continguts es van adaptar als gustos dels lectors, que van augmentar molt.

Treballar amb mapes

3. A quines ciutats hi havia les principals escoles humanistes? Saps des de quin centre es va difondre la impremta?

Treballar amb imatges

4. Descriu, a partir de la informació de la imatge, els passos que se segueixen per imprimir un llibre.

8. EL RENAIXEMENT A ITÀLIA (I). L'ARQUITECTURA

El Renaixement va ser l'estil artístic que va aplicar les idees humanistes al camp de l'art. Va sorgir a Itàlia al segle XV (**Quattrocento**) i es va estendre arreu d'Europa al segle XVI (**Cinquecento**).

8.1 Característiques del Renaixement

Les característiques més importants de l'art renaixentista són les següents:

- El **model artístic** va ser l'antiguitat clàssica. Per això, els artistes es van basar en els materials i les formes dels autors grecs i romans.
- L'**art es va inspirar en la naturalesa** i va intentar representar fidelment la realitat. Per aconseguir-ho, va recórrer de vegades a mètodes matemàtics, com els mòduls, per calcular les proporcions, i la perspectiva lineal, per representar la profunditat.
- Es va **recuperar l'antropocentrisme**. Els edificis es van fer a escala humana, i l'ésser humà va ser el protagonista d'escultures i pintures en les quals es va buscar la bellesa ideal, la serenitat i l'equilibri.
- Els artistes van **millorar la seva consideració social**. Molts van destacar en diverses disciplines, van firmar les seves obres i van rebre el suport de rics mecenes, com els Mèdici a Florència i els papes a Roma.

8.2 L'arquitectura i les seves etapes

Els arquitectes es van inspirar en els models clàssics, van fer servir la **pedra** com a **material** i van utilitzar els **ordres grecs i romans**, els **arcs semicirculars** i els **sostres plans o de volta**. Els edificis més destacats van ser les **esglésies**, amb planta de creu llatina o centralitzada, i els **palaus**, amb diversos pisos horitzontals i portes i finestres rematades en frontons.

- Al **segle XV**, el bressol del nou estil va ser la ciutat de Florència. En aquesta ciutat, **Filippo Brunelleschi** va inaugurar el Renaixement amb la cúpula de la catedral de Florència. Després, va crear els models d'església i palau renaixentistes (església de San Lorenzo i palau Pitti). També va destacar **Leon Battista Alberti**, autor de la façana de l'església de Santa Maria Novella i del palau Rucellai.
- Al **segle XVI**, el centre de l'arquitectura italiana es va traslladar a Roma, on els papes van impulsar nous edificis. Destaquen el temple de San Pietro in Montorio i la basílica de Sant Pere del Vaticà, dissenyada per **Bramante** i continuada per altres arquitectes, entre ells **Miquel Àngel**.

AVANÇA EN COMPETÈNCIES

Conèixer l'art

1. Escribeu la definició d'aquests termes arquitectònics: *suport, ordres clàssics, arc de mig punt, frontó, sostre pla, sostre de volta, cúpula, planta de creu grega, planta centralitzada*.

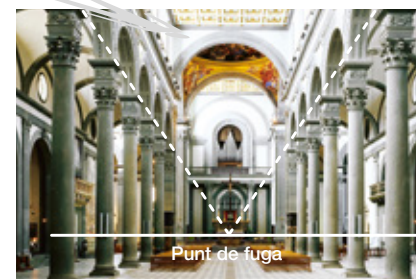
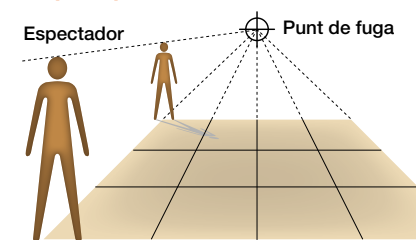
2. Busca exemples dels termes anteriors en les imatges d'aquest apartat o en el «Diccionari de termes artístics» que trobaràs al web: www.barcanova.cat.

Els mòduls matemàtics

L'art renaixentista va donar novament **importància** a la **figura humana** i a les seves proporcions. El **cànon** ideal tornarà a ser el mòdul dels vuit caps i l'altura ideal total serà igual a la longitud dels braços estesos, tal com va plasmar Leonardo da Vinci en el seu *Home de Vitruvi*.

La perspectiva lineal

La **perspectiva lineal** és un mètode per aconseguir la sensació de profunditat. Consisteix en una sèrie de línies que convergeixen en un punt (el punt de fuga) situat en el límit del camp visual.

Edificis significatius. Esglésies i palaus

El Quattrocento. Florència

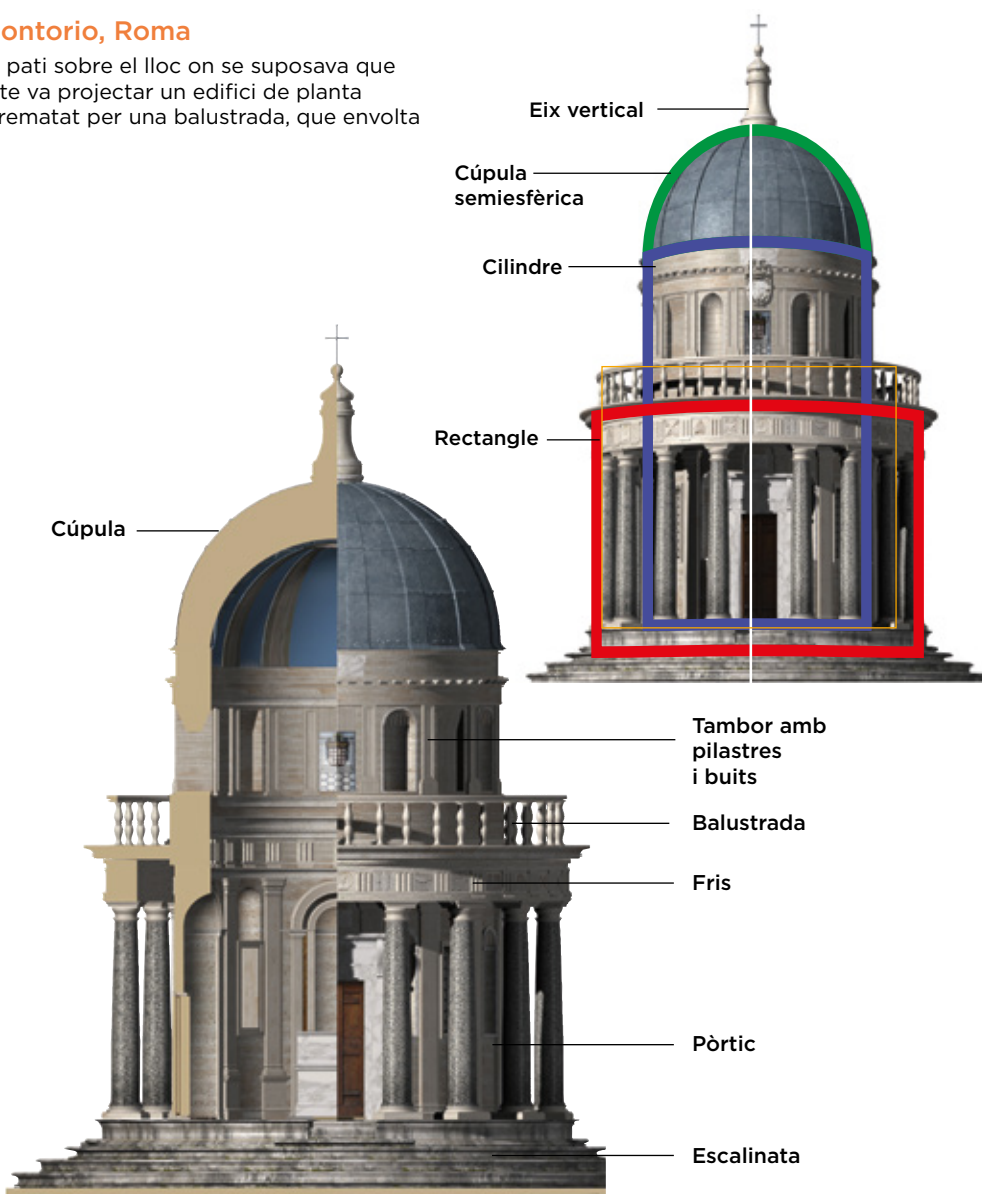
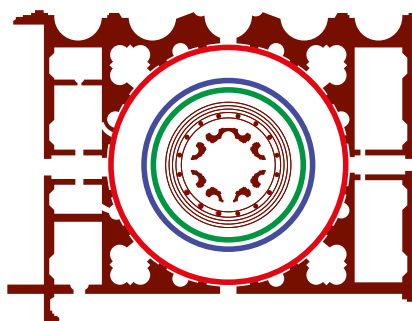
Cúpula de la catedral de Florència (A), de Brunelleschi, construïda entre 1420 i 1426. L'arquitecte va superar el repte de cobrir un enorme espai de 41,7 m. Per fer-ho, va idear un sistema de doble cúpula, una d'interior semicircular i una altra d'exterior apuntada, lligades amb elements d'unió que es contrarestaven entre si.

Palau Rucellai (B), d'Alberti. Es va construir entre 1446 i 1455 i és un model de palau renaixentista: pisos horitzontals en els quals el ressalt dels carreus decreix cap amunt, finestres emmarcades per pilastres dòriques, jòniques i corínties i gran cornisa. L'interior es disposava entorn d'un pati.

El Cinquecento. San Pietro in Montorio, Roma

Aquest **templet** està construït dins d'un pati sobre el lloc on se suposava que havia estat crucificat sant Pere. Bramante va projectar un edifici de planta central sobre una escalinata i un pòrtic rematat per una balustrada, que envolta l'espai central, coronat per una cúpula.

Valorar aportacions culturals

3. La recerca de la bellesa ideal i de l'harmonia de les proporcions va ser una constant en els artistes del Renaixement. Busca informació sobre aquests dos conceptes.

Treballar amb imatges

4. Per què han passat a la història de l'arquitectura i l'art els edificis de les il·lustracions?

Si et cal, busca informació complementària sobre aquests edificis a internet.

9. EL RENAIXEMENT A ITÀLIA (II). ESCULTURA I PINTURA

Per influència clàssica, els escultors i els pintors es van interessar pel cos humà nu (la bellesa ideal) i les composicions simètriques i equilibrades. Els seus temes preferits van ser els religiosos, els mitològics i els retrats.

9.1 Escultors i pintors del *Quattrocento*

Els escultors del segle xv més destacats van ser **Ghiberti**, pels relleus que decoren les *Portes del Paradís*, al baptisteri de la catedral de Florència, i **Donatello**, per escultures com el *David*, *Sant Jordi* i el *Condottiero Gattamelata*, la primera estàtua eqüestre que es feia a Itàlia des de l'època romana.

Els pintors més prestigiosos del període van ser **Masaccio**, molt interessat per la perspectiva en obres com la *Trinitat* i *El pagament del tribut*, i **Botticelli**, autor d'obres mitològiques plenes de moviment, com *La Primavera* i el *Naixement de Venus*, en què els personatges dibuixats tenen una expressió serena i un equilibri entre moviment i serenitat.

9.2 Escultors i pintors del *Cinquecento*

L'escultor per excel·lència del segle xvi va ser **Miquel Àngel**, que va fer obres en marbre de gran força i perfecció anatòmica, com el *David*, el *Moisés*, diverses pietats i les tombes dels Mèdici.

Els pintors del segle xvi van ser considerats pels seus contemporanis com els **grans mestres**:

- **Leonardo da Vinci** (1452-1519) va fer poques obres, però de gran qualitat. La seva gran aportació va ser la tècnica de l'**esfumat**, aplicada en obres com *El Sant Sopar*, *La Gioconda* i la *Verge de les Roques*. La *Gioconda* està considerada una de les pintures més importants del *cinquecento*. El somriure de la protagonista s'ha considerat molt enigmàtic perquè es fa difícil de saber què expressa.
- **Miguel Àngel** (1475-1564) va mostrar com a pintor un gran interès pel nu, el moviment, la varietat de posicions, el dibuix i la representació del volum. La seva principal obra és el conjunt de frescos que decoren la volta de la Capella Sixtina, al Vaticà: el sostre, amb escenes de l'Antic Testament, i el mur frontal, amb el *Judici Final*.
- **Rafael** (1483-1520) va assolir una gran perfecció en el dibuix, en el color i en les composicions. Les seves obres principals són el fresc *L'escola d'Atenes* (que és una mostra de l'admiració que els artistes sentien pel món grec i romà), situada en una de les estances vaticanes, nombrosos retrats i quadres de Verges amb el Nen.

AVANÇA EN COMPETÈNCIES

Organitzar informació

1. Completa en el teu quadern aquesta taula resum:

PERÍODE ARTÍSTIC	ARTISTES	OBRES SIGNIFICATIVES
<i>Quattrocento</i>		
<i>Cinquecento</i>		

El *Quattrocento*

Els escultors i els pintors del Renaixement van buscar la bellesa ideal, que consideraven el resultat de l'harmonia i de la proporció. Per aquest motiu, van tornar al concepte clàssic de cànon, que establia les proporcions de la figura humana a través d'un mòdul o unitat de mesura.

Ghiberti

Detall de les *Portes del Paradís* del baptisteri de la catedral de Florència: «Isaac amb Esaú i Jacob».

Masaccio

El pagament del tribut, fresc de la capella Brancacci, a Florència.

El Cinquecento. Els grans mestres

Leonardo da Vinci

El Sant Sopar. Leonardo aconsegueix la sensació de profunditat combinant la perspectiva lineal amb l'esfumat o difuminat del contorn de les figures.

1

2

3

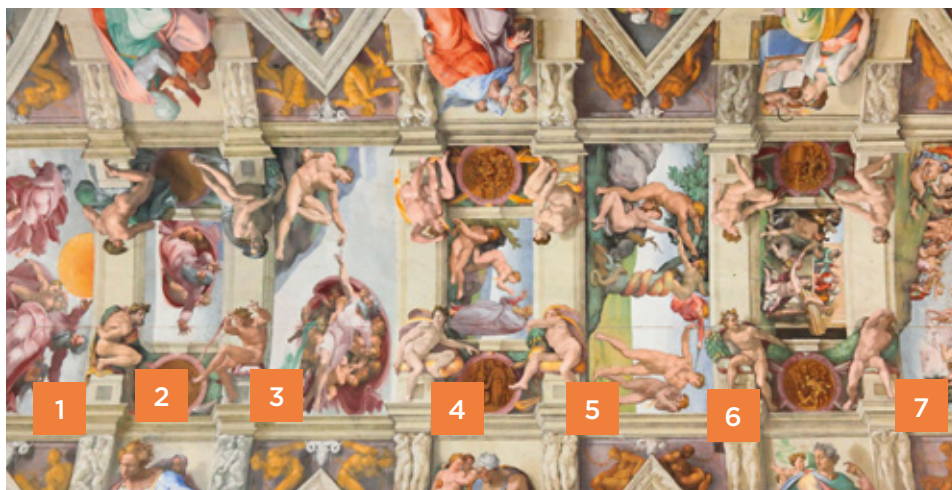

Miquel Àngel. Escultor i pintor

L'escultura de Miquel Àngel és de figures grandioses i monumentals. El *David* (1) és un perfecte estudi anàtic de passió i força continguda. La *Pietà* del Vaticà (2) sorprèn per la joventut de la Verge i la seva composició triangular. El *Moisés* (3), que formava part del sepulcre del papa Juli II, destaca pel seu moviment i la seva mirada «terrible».

La **pintura** de Miquel Àngel es caracteritza per la importància del dibuix i el moviment. A la volta de la Capella Sixtina va plasmar, sobre una arquitectura fingida, nou històries del Gènesi flanquejades per nois nus, profetes i sibils. Hi apareixen representats aquests temes:

1. La creació del Sol.
2. La separació de la Terra i les aigües.
3. La creació d'Adam.
4. La creació d'Eva.
5. L'expulsió del Paradís.
6. El sacrifici de Noè.
7. El diluvi.

Raffaello Sanzio

Analitzar estils i obres

2. Tria una escultura i una pintura del Renaixement i comenta-les: nom i autor, cronologia, estil artístic, material o suport, tema i característiques.

Conèixer l'art

3. Busca informació i contesta: Què han aportat Leonardo, Miquel Àngel i Rafael a la història de l'art universal?

L'escola d'Atenes.

10. EL RENAIXEMENT FORA D'ITÀLIA

10.1 L'escola flamenca

Als Països Baixos, la manifestació artística més significativa de l'època va ser la pintura. Es va desenvolupar principalment a les ciutats de Gant i Bruges, on hi havia una poderosa burgesia enriquida que va encarregar nombroses obres d'art per decorar casa seva.

L'escola flamenca, els pintors de la qual es coneixen com a «*primitius flamencs*», va tenir característiques pròpies. La principal va ser la introducció de la **tècnica de l'oli**, que consisteix a dissoldre els colors en oli de llinosa. Amb aquesta tècnica, els quadres adquireixen un colorit brillant i una gran lluminositat, és possible fer transparències i les pintures guanyen en detallisme.

Els **germans Van Eyck** van ser els iniciadors de l'escola, amb el **políptic** de l'*Adoració de l'Anyell Místic*. Un d'ells, Jan van Eyck, va fer també retrats excel·lents, com *El matrimoni Arnolfini*.

Altres pintors destacats de l'escola van ser Rogier van der Weyden, que va introduir l'expressió dels sentiments en obres com el *Davallament*, diverses pietats i *Crist crucificat amb la Verge i sant Joan*, i **el Bosch**, que va criticar i va caricaturitzar la societat de l'època mitjançant imatges i éssers fantàstics, com en el *Jardí de les Delícies* i *La temptació de sant Antoni Abat*.

10.2 El Renaixement a Alemanya i a França

L'art del Renaixement italià es va estendre per Europa durant el segle XVI. Molts reis i nobles van cridar a les seves corts artistes italians o van comprar obres d'art italianes que van servir de model als artistes. A més, alguns artistes europeus van anar a Itàlia per formar-se i, de tornada, van introduir el nou estil als seus països.

- A **Alemanya**, la figura més important va ser el pintor **Albrecht Dürer**, que també va ser un gran dibuixant i gravador. Les seves obres més destacades són *Adam i Eva* i els seus propis autoretrats.
- A **França**, el Renaixement es va imposar durant el regnat de Francesc I, que va construir nombrosos castells palau al llarg de la vall del Loira, com el de Chambord.

SABIES QUE...?

El *Jardí de les Delícies* del Bosch és un tríptic que es troba actualment al Museu del Prado. La intenció de l'autor en pintar-lo era recordar-nos que els plaers terrenals són efímers i que qui n'abusa acabarà pagant-ne les conseqüències.

La taula de l'esquerra escenifica l'origen del pecat, mentre que la central representa el pecat mortal de la luxúria, i la de la dreta, el terrible càstig consegüent.

Avui dia es creu que les imatges que va pintar no són només fruit de la gran imaginació de l'artista, sinó que s'inspiren en la cultura popular de l'època.

AVANÇA EN COMPETÈNCIES

Analitzar estils i obres

1. Observa les imatges pertanyents a l'escola flamenca. Després, contesta: **a)** En quins trets s'aprecia la nova tècnica de l'oli? **b)** Quina informació aporten aquests quadres sobre la societat de l'època?

Els primitius flamencs

La tècnica de l'oli va permetre pintar quadres de gran cromatisme, lluminositat i detallisme. N'hi ha molts que representen la rica burgesia que encarregava les obres.

Jan van Eyck

El matrimoni Arnolfini (detall).

Rogier van der Weyden

La Pietat (detall).

El Bosch

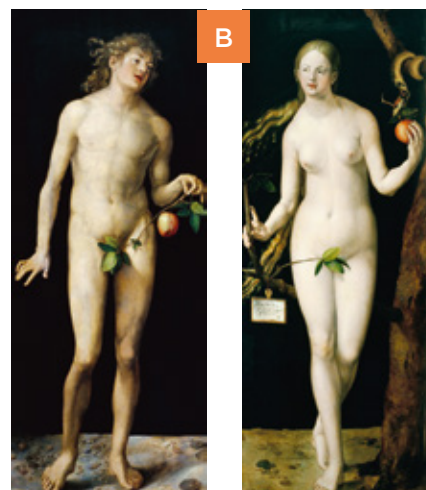

Les temptacions de sant Antoni Abat (detall).

Alemanya. Albrecht Dürer

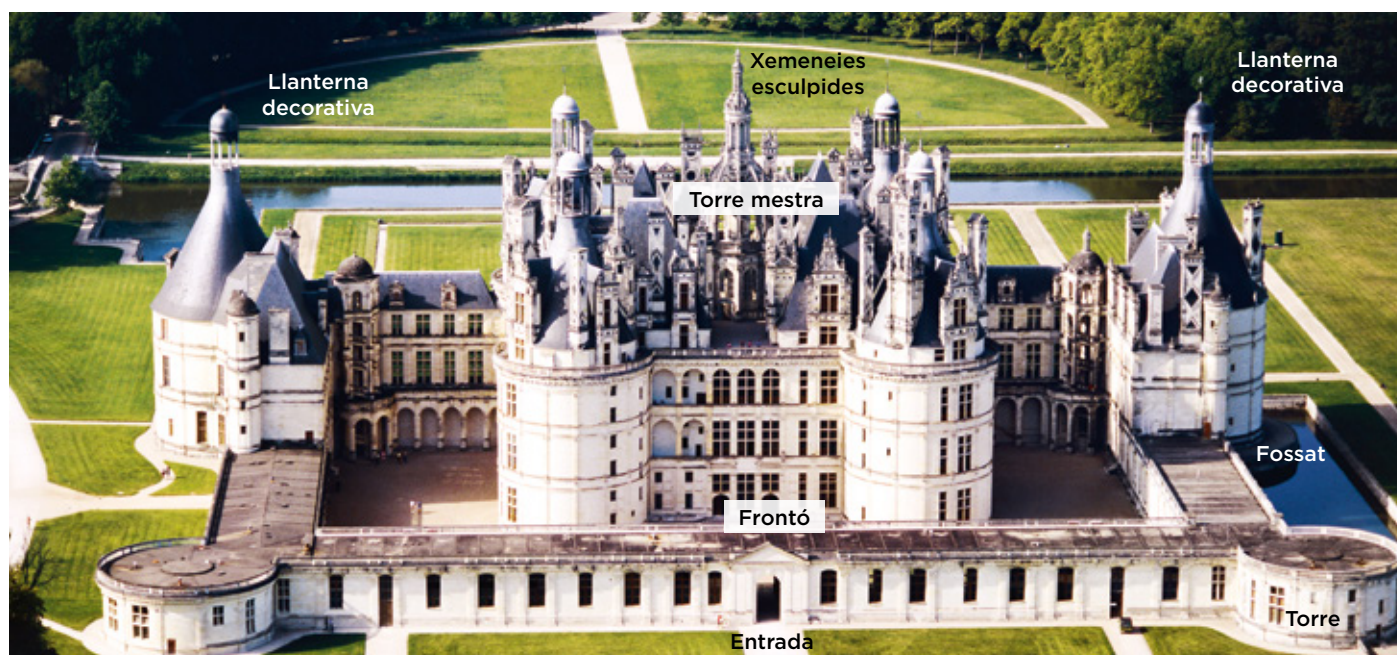
Autoretrat (A). Dürer es va autoretratar com un elegant gentilhome de la noblesa. D'aquesta manera pretenia exaltar la figura de l'artista i situar-lo per sobre de la consideració de simple artesà que tenia durant l'època medieval.

Adam i Eva (B). Dürer va mostrar interès per pintar el cos nu, inspirant-se en escultures clàssiques que va conèixer en els seus viatges a Itàlia. Adam i Eva mostren la bellesa ideal i estan pintats sobre fons fosc, perquè tota l'atenció se centri en el cos. Eva subjecta la branca de la pomera en la qual hi ha la serp enrotllada i Adam sosté el fruit prohibit.

França. El castell de Chambord

Vista del castell

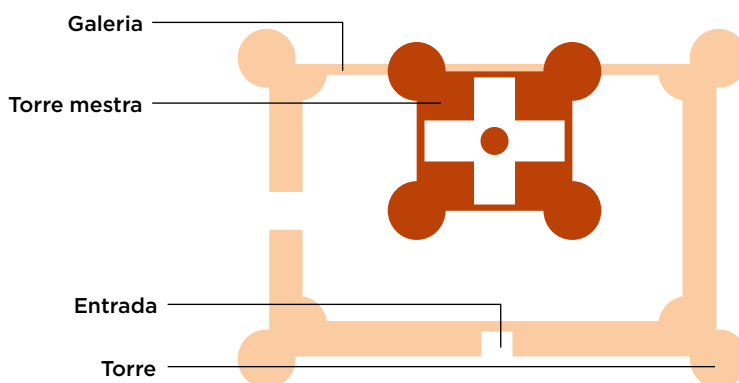

Analitzar obres d'art

2. Quins trets de la mentalitat i de l'art renaixentistes s'aprecien en les obres de Dürer?

3. Busca una representació medieval d'Adam i Eva i compara-la amb l'obra de Dürer. Quines diferències hi aprecies?

Planta del castell

» TÈCNiques

TREBALLEM AMB EL TEMPS HISTÒRIC

El temps i l'espai en història

Com ja saps, la història s'ocupa de la descripció, l'anàlisi i l'explicació dels fets que van esdevenir-se en el passat. Els fets històrics són aquells que es consideren rellevants per a la comprensió del passat i es caracteritzen perquè tots van succeir en una època i un espai concrets.

El temps i l'espai són dos conceptes fonamentals per als historiadors.

- El **temps** permet establir la successió dels esdeveniments, la simultaneïtat i la seva durada segons que siguin concrets o durin dècades o segles.
- L'**espai** és el lloc on van passar els fets històrics. Permet diferenciar diverses escales d'anàlisi: mundial, continental, nacional i local.

La comprensió del temps

Per fer comprensible el temps, els historiadors utilitzen la cronologia i els eixos cronològics.

- La **cronologia** permet situar els fets històrics en el temps. Inclou tant dates, com segles i anys, i perioditzacions, com edats, períodes i èpoques.
- Els **eixos cronològics** s'utilitzen per ordenar els fets històrics, de forma gràfica, en una seqüència temporal. Consisteixen en una línia o rectangle graduat sobre el qual se situen els esdeveniments i la seva cronologia. Els eixos solen ser horitzontals o verticals i simples o compostos.

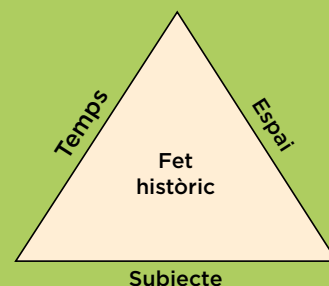
Què són fets històrics?

Els esdeveniments humans han de tenir unes característiques concretes per ser considerats fets històrics:

Ser **rellevants socialment**; és a dir, haver provocat un canvi progressiu o una ruptura amb el passat.

Estar **inclosos en un context** polític, econòmic, social i cultural.

Estar **allunyats del present**; almenys prou per poder ser explicats amb certa objectivitat.

4,4 milions d'anys aC 3250 aC 476 dC 1942 1789 Fins a l'actualitat 1450 1560

PREHISTÒRIA

HISTÒRIA

Aparició dels primers homínids.

Invenció de l'escriptura.

Caiguda de l'Imperi Romà d'Occident.

Descobriments d'Amèrica.

Revolució Francesa.

EDAT ANTIGA

EDAT MITJANA

EDAT MODERNA

EDAT CONTEMPORÀNIA

DESCOBRIMENTS PORTUGUESOS (1460-1500)

DESCOBRIMENTS

1453 Presa de Constantinoble pels turcs.

1460 Els portuguesos arriben al golf de Guinea.

1487 Bartolomeu Dias dobla el cap de Bona Esperança.

L'estudi del temps permet als historiadors conèixer millor una societat. Això implica comprendre'n els **canvis**, o processos de transformació; les **continuitats**, o allò que resta en el temps, i les **relacions temporals**, o connexions de causa-conseqüència que s'estableixen entre dos o més fenòmens històrics.

Passos que cal seguir per comentar un eix cronològic

- **Indicar el temps** representat, assenyalant-hi les unitats utilitzades per mesurar-lo (mil·lennis, segles, anys, etc.) i els períodes o etapes en què es divideix, si existeixen.
- **Delimitar l'espai geogràfic** a què es refereix: el món, un continent, un o diversos països, etc.
- **Descriure els períodes i els subperíodes.** S'ha de fer de forma ordenada, del més antic al més modern, i cal indicar en cada cas la cronologia que comprenen i les seves principals dates i esdeveniments.
- **Comentar l'eix.** Per fer-ho cal explicar les dades que conté, amb els coneixements sobre el període representat.

Comentem un eix cronològic

Apliquem la destresa a l'eix cronològic (B).

- El **temps**, un període total de 90 anys, s'expressa en dècades o períodes de 10 anys. En el conjunt temporal es diferencien tres etapes: els descobriments portuguesos, les expedicions castelleses i la conquesta d'Amèrica.
- L'**espai geogràfic** no està indicat expressament. Però l'anàlisi dels fets històrics representats deixa clar que es limita als continents africà i americà.
- Els **períodes** estan encapçalats pels títols corresponents: descobriments portuguesos (1460-1500), expedicions castelleses (1480-1522) i conquesta d'Amèrica (1520-1540). Els dos primers són, en part, simultanis en el temps. L'eix s'inicia amb la presa de Constantinoble pels turcs (1453) i acaba amb l'inici de l'extracció de plata a les mines de Mèxic i Potosí.
- El **comentari** ha de fer referència a l'inici de l'edat moderna i s'ha de centrar en els descobriments geogràfics i les seves conseqüències polítiques, econòmiques i socials.

1498

1519

1540

PORTUGUESES (1480-1522)

1492 Cristòfor Colom arriba a Amèrica.

1493 Segon viatge de Colom a Amèrica.

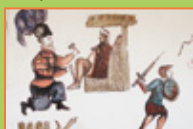
1494 Tractat de Tordesillas.

1498 Vasco da Gama arriba a l'Índia. Tercer viatge de Colom a Amèrica.

1522 Magalhães i Elcano fan la primera volta al món.

CONQUESTA D'AMÈRICA (1519-1540)

1519-1521 Hernan Cortés conquereix l'Imperi Asteca.

1535 Francisco Pizarro conquereix l'Imperi Inca.

1540 Inici de l'extracció de plata de les mines de Mèxic i Potosí.

POSA-HO EN PRÀCTICA

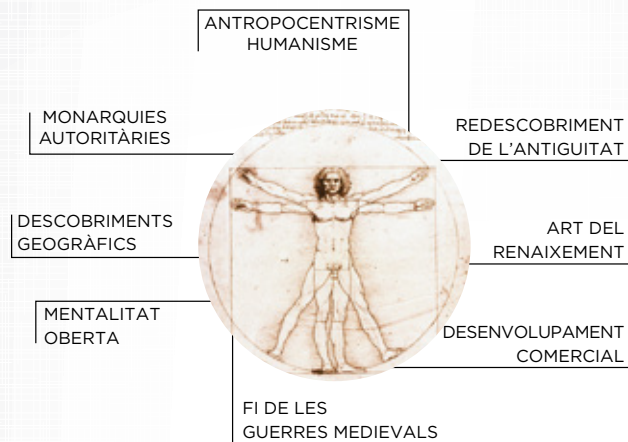
1. Seguint els passos explicats, comenta: a) L'eix cronològic de l'epígraf 1; b) L'eix cronològic que vas confeccionar en l'activitat 1 de l'epígraf 6.

2. Cerca, en aquest llibre o a internet, exemples d'eixos cronològics compostos. En què es diferencien?

3. Hi ha aplis que permeten fer línies del temps interactives, com Dipity, Tiemtoast, SimileTimeline, o Timerime. Baixa-te'n una i fes una línia del temps sobre la teva història personal.

» POSA A PROVA EL TEU APRENTATGE

1. Explica, amb paraules teves, què representa aquest gràfic conceptual:

2. Justifica el perquè d'aquests fets històrics:

- a) La presa de Constantinoble pels turcs és d'una gran importància històrica.
- b) Colom va creure que havia arribat a Cipango.
- c) Castella i Portugal van signar tractats de repartiment de les terres per descobrir i de les terres descobertes.
- d) Els territoris espanyols a Amèrica es van anomenar Índies Occidentals.

3. Explica de cada personatge: a) La seva relació amb els descobriments geogràfics. b) Per què ha passat a la història.

Fernão Magalhães

Vasco da Gama

Vasco Núñez de Balboa

4. Quina relació hi ha entre aquests conceptes?

- a) Monarquia autoritària i estat modern; b) Comerç i capitalisme comercial; c) Nepotisme, nicolaisme i simonia; d) Artistes i mecenes.

5. Escribeu en el teu quadern, en una taula com aquesta, dues bases de cada doctrina:

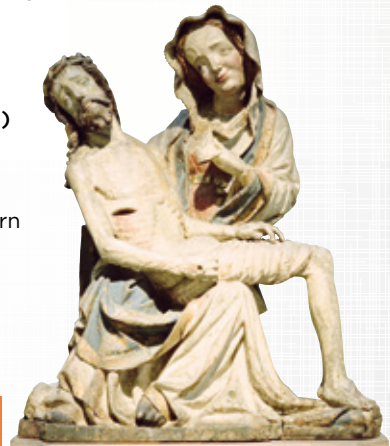
DOCTRINA LUTERANA	DOCTRINA CALVINISTA
...	...

6. El tema de la Pietat ha estat recurrent en la història de l'art. Va sorgir a finals del gòtic; en el Renaixement, Miquel Àngel va fer-ne fins a quatre versions diferents, entre les quals la de Sant Pere del Vaticà, i també es va conrear en el Barroc, l'estil artístic característic del segle XVII.

Analitza les imatges inferiors i contesta:

- a) A quin període artístic pertany cada una?
- b) Quines diferències observes entre les dues pietats?
- c) Quines característiques de l'escultura renaixentista aprecies en la B?

Pietat (Vesperbild)
Vers el 1400
Pedra calcària.
38,1 x 39,1 x 14 cm
Museu d'Art Modern de Nova York.

A

Pietat del Vaticà
(1498-1499)
Marbre. 174 x 195 cm
Basílica de Sant Pere del Vaticà (Roma).

B

» POSA A PROVA LES TEVES COMPETÈNCIES

La mirada d'un humanista

Nicolau Copèrnic va néixer el 19 de febrer de 1473 a la ciutat de Thorn (avui Torun). El 1491 va ingressar a la Universitat de Cracòvia, on va començar a estudiar la carrera d'humanitats, i al cap de poc es va traslladar a Itàlia per cursar dret, astronomia i medicina.

Així, el 1497 va començar dret canònic a la Universitat de Bolonya, el 1500 es va doctorar en astronomia a Roma i el 1501 va obtenir permís per estudiar medicina a Pàdua (la universitat on va fer classes Galileu, gairebé un segle després).

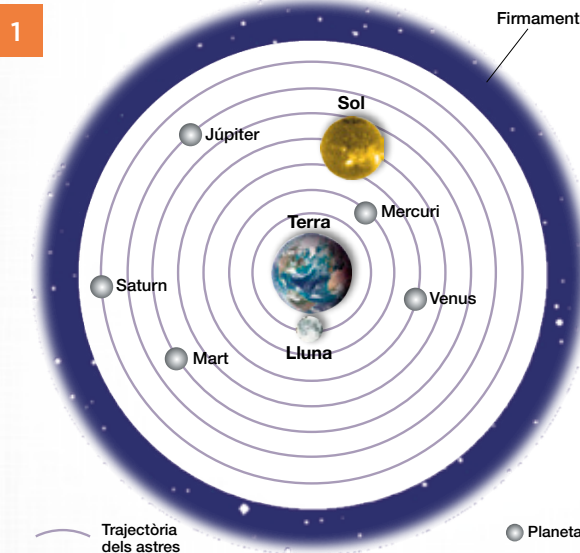
Durant aquests anys va traduir del grec al llatí les cartes de l'historiador bizantí Teofilacte Simocatta (1509), va estudiar finances i el 1522 va escriure un memoràndum sobre reformes monetàries.

Va ser un gran estudiós dels autors clàssics i es va confessar gran admirador de Ptolemeu, l'*Almagest* del qual va estudiar a consciència. Després de molts anys de feina va finalitzar el seu gran treball sobre la teoria heliocèntrica.

Ràpidament van sorgir els seus detractors: els primers, Luter i Calví, que van adduir causes bíbliques, i el 1616 l'Església catòlica, que va incloure el treball en la llista de llibres prohibits.

L'obra de Copèrnic, tanmateix, va servir de base per elaborar el calendari gregorià actual i perquè, més tard, Galileu, Brahe i Kepler establissin els fonaments de l'astronomia moderna.

<http://es.wikipedia.org> (adaptat).

1. El **geocentrisme**, exposat per **Ptolemeu** al segle II en la seva obra *Almagest*, era la teoria astronòmica imperant a l'època. Segons aquesta teoria, la Terra era el centre de l'univers.

2. L'obra mestra de **Copèrnic**, titulada *De revolutionibus orbium coelestium*, es va publicar el 1543.

1. Ordena en el temps, del més antic al més modern, aquests fets anomenats en el text:

a) Memoràndum sobre reformes monetàries; b) Començament d'una carrera d'humanitats; c) Doctorat en astronomia; d) Traducció de les cartes de Teofilacte Simocatta; e) Estudi de medicina; f) Estudi del dret canònic; g) Persecució dels seus treballs per part de l'Església catòlica.

2. Nicolau Copèrnic és considerat un humanista. Argumenta l'afirmació a partir de frases del text i dels trets bàsics d'aquest moviment cultural.

3. En el text s'afirma que Copèrnic «es va confessar gran admirador» d'un altre astrònom. De quin? A quin segle va publicar l'esmentat autor la seva obra i com es deia? Quants segles van separar la vida i l'obra dels dos astrònoms?

4. Passat, present i futur estan sempre relacionats. Si fossis contemporani de Copèrnic, on situaries els altres personatges històrics esmentats en el text? Per fer-ho, copia en el teu quadern aquesta taula i completa-la:

PASSAT	PRESENT	FUTUR
...	...	...